

Arh. hig. rada, 28 (1977) 361.

DJELATNOST NEKIH VARAŽDINSKIH
LIJEČNIKA OKO ZBRINJAVANJA RADNIKA
I DEFECTNIH OSOBA U PROŠLOSTI*

G. P I A S E K

Djelatnost za zaštitu radnika Medicinskog centra, Varaždin

(Primljeno 26. V 1977)

Do polovice XVIII stoljeća u Varaždinu nije postojala nikakva industrija, niti manufaktura, pa je logično da liječnici nisu ni pomišljali na eventualnu etiopatogenetsku vezu štetnih faktora rada i radne okoline sa zdravljem čovjeka. Tek početkom stvaranja industrije javljaju se pojedinci koji pomišljaju i na takve štetnosti, pa među podacima o djelatnosti starih varaždinskih liječnika nalazimo i takve koji pokazuju da su se neki od njih entuzijastički bavili problemom utjecaja rada i radne okoline na čovjekovo zdravlje iako se ne može govoriti o bilo kakvoj organiziranoj aktivnosti kojom se danas bavi medicina rada. Ima i podataka o pokušajima zbrinjavanja invalida odnosno da se osposobe za bilo kakav rad prema preostalim radnim sposobnostima.

Posebno je zanimljiv lik kovača izrađen na poklopcu cehovske škrinje kovačkog ceha iz druge polovice XVII ili najkasnije prve polovice XVIII stoljeća koji pri radu nosi naočale. Postoje mišljenja nekih povjesničara medicine da su to zaštitne naočale pri radu.

Organizirana zdravstvena briga za radnike Varaždina i okolice započinje osnivanjem obligatnog zdravstvenog osiguranja temeljenog na zakonu zaključkom zajedničkog Ugarsko-hrvatskog sabora godine 1891. Praktična provedba tog zakona datira od 28. siječnja 1894. za područje bivše varaždinske županije.

O štetnosti ekoloških faktora i posebice faktora vezanih uz rad stari varaždinski liječnici nisu jamačno često razmišljali, jer u Varaždinu do polovice XVIII stoljeća uopće nije postojala industrija. Industrija se prvi put javlja 1740. godine, i to kao manufakturna proizvodnja pive, a uskoro su bile u gradu dvije pivovare (pivane). Godine 1783. osnovana je

* Priopćeno na sastanku Sekcije medicine rada ZLH u Varaždinu 22—23. IV 1977.

tvornica svile, nedugo zatim predionica prirodne svile, pa radionica čokolade. Godine 1830. javlja se više malih industrija: lončarska, tvornica cikorijske, parna pilana, tvornica žeste, rozolije (vrsta rakije), tvornica soda vode i parni mlin (1, 2). Sve su to bile zapravo radionice, pa je teško govoriti o industriji. Tek koncem mjeseca travnja 1902. započeta je gradnja tekstilne industrije gdje bi se zaposlilo 250 radnika da bi se taj broj u iduće tri godine povećao na 1000 zaposlenih (3).

Ipak među mnogim podacima vrlo bogate zdravstvene kulture Varaždina nalazimo i takve koji direktno upozoravaju na obavljanje određenih aktivnosti kojima se danas bavi medicina rada. Ne bih želio tvrditi da je tada postojalo nešto što bismo mogli shvatiti djelatnošću zaštite radnika, no tada medicina i nije bila diferencirana ukoliko ne želimo izdvajati kirurge. Želio bih upozoriti da su neki tadašnji liječnici razmišljajući o patogenezi bolesti ili pojedinih oštećenja dolazili na ideju profesionalne etiologije. Prihvatili smo *Bernardina Ramazzinija* (1633—1714) za »oca medicine rada« pošto je godine 1701. u Modeni i ponovno 1713. u Padovi izdao svoje kapitalno djelo »De morbis artificum diatriba« u kojem je opisao mnoge profesionalne bolesti odnosno neke doveo u etio-

Sl. 1. Detalj poklopca škrinje kovačkog ceha iz Varaždina iz druge polovice XVII ili prve polovice XVIII stoljeća (Gradski muzej Varaždin). Prema nekim autorima radi se o nošenju zaštitnih naočala pri radu.

patogenetsku vezu sa zanimanjem koje je pojedinac obavljao (4). U varaždinskom se gradskom muzeju još i danas čuva cehovska škrinja kovačkog ceha za koju se smatra da potječe iz druge polovice XVII ili najkasnije prve polovice XVIII stoljeća (5). Zanimljiva je vremenska podudarnost u kojoj je *Ramazzini* živio i objavio spomenuto djelo s vremenom izrade ove škrinje. Na poklopcu škrinje prikazan je lik kovača koji kuje i pritom nosi naočale. U to je vrijeme već bila poznata upotreba naočala, no njih su obično nosili plemići i druge privilegirane osobe. Iz opisanog se lika vidi da su u Varaždinu nosili naočale i »obični« građani. Postoje, međutim, mišljenja nekih povjesničara medicine da se u ovom slučaju radi o nošenju zaštitnih naočala pri radu (5, 6). Teško je obraniti tako smjelo tvrdnju, no nije teško pretpostaviti da su Varaždinci putujući svijetom i trgujući kao građani slobodnog grada sa svakim negdje našli i vidjeli zaštitne naočale pa su ih oni počeli primjenjivati pri radu. Ne nalazim razlog zašto bi se upravo kovač prikazao osobom slabog vida ili mu naočale stavljale kao simbol.

Razmišljajući o utjecaju rada — posebno napornog rada — na čovjeka i čovječji organizam ni *Lalangue* se ne može oteti dojmu da to loše utječe na zdravlje pogotovo kada su ti naponi povezani i s drugim štetnostima. Mnogu je misao povezao s tim problemom i pokušao dati odgovor (7).

Dra Ivana Krstitelja *Lalanguea* nasljeđuje oko 1800. godine kao županijski fizik dr Krašković. Osim što je bio inicijator uvođenja obvezatnog cijepljenja protiv velikih boginja na području županije za nas je posebno važan zbog nastojanja oko zbrinjavanja invalida. Vrlo je pomno sastavljao popis svih defektnih osoba na području županije najprije da sazna koliko takvih ima, a intimno ih je želio smjestiti u kakav specijalizirani zavod gdje bi se osposobili za nekakav posao prema vlastitoj preostaloj radnoj sposobnosti (8). Nisam našao koliko je u tom uspio, no to mi se čini prvim pokušajem profesionalne orijentacije i rehabilitacije invalidnih osoba u Varaždinu. Ne s malim ponosom spominjem da je to bilo prije 175 godina!

Nakon Kraškovićeve smrti imenovan je za fizika varaždinske županije dr Antun Alojz Lueff. Godine 1808. spominje se tvornica zemljanog suđa u Sv. Križu, vlasništvo grofa *Vojkffyja* (9). Najstarija je lončarska tvornica osnovana kod nas na Rijeci godine 1796, a već iduće godine u Krapini (10). Grof *Vojkffy* je tražio od županije da mu ishodi dozvolu od kralja za rad tvornice navodeći da je tvornica lijepo uređena i da će služiti na čast i industriji i zemlji. Preveliko poboljšavanje radnika u toj tvornici motiviralo je dra Lueffa pa je počeo inzistirati na podizanju bolnice u Sv. Križu u kojoj bi se liječili isključivo oboljeli radnici te tvornice. *Vojkffy* je dobio dozvolu za rad tvornice, ali je zabilježeno i Lueffovo nastojanje za poboljšanje radnih uvjeta radnika, a naročito liječenje oboljelih. Nije mirovao tako dugo dok konačno nije 1810. godine uspio primorati županiju da načini prijedlog za podizanje bolnice (11). Nije poznato je li bolnica ikada otvorena.

U prvoj polovici XIX stoljeća dolazi u Varaždin dr Vilim Müller najprije kao gradski, a poslije županijski fizik (12). On je uz svoj dugogodišnji liječnički rad (radio je kao liječnik oko 50 godina) značajan za grad iz dva razloga: osnivač je gradskog parka u kojemu mu se i danas nalazi spomenik, a 1827. godine osnovao je u Varaždinu tvornicu cikorijske kave koja je poslovala do 1840. kao njegovo vlasništvo kada ju je prodao (13). Konceptije dra Müllera su drugačije od ideja do sada spomenutih varaždinskih liječnika: on je tvorničar. Ne zna se kakav je radni režim uveo u svojoj tvornici, a osim toga Müller je u svojoj kući uredio nekoliko kabina kamo su se mogli dolaziti kupati varaždinski građani jer tada nije bilo u gradu javnog kupališta (14).

Obligatno zdravstveno osiguranje osnovano na temelju zakona prvi je put stvoreno u Hrvatskoj zaključkom zajedničkog Ugarsko-hrvatskog državnog sabora člankom XIV. 1891. »radi podupiranja obrtnih i tvorničkih namještenika u slučaju bolesti«. Naredbom Kr. zemaljske vlade br. 15.459 od 30. ožujka 1892. ustanovljena su sjedišta i opseg rada okružnih blagajni za potporu bolesnika i tom je naredbom ustrojena i Varaždinska okružna blagajna sa sjedištem u Varaždinu za područje varaždinske županije. Okružna je blagajna započela djelovanjem u Varaždinu 28. siječnja 1894. U nju su poslodavci morali silom zakona učlaniti svoje radnike određenih kategorija (15). Tim datumom — možemo reći — započinje organizirana zdravstvena briga za radnike područja Varaždina i okolice koja nije više samo odraz entuzijazma pojedinaca, nego sistematski rad koji se postepeno povećava i proširuje poprimajući nove i nove oblike sve do današnjih dana.

Literatura i izvori

1. *Androić, M., Ilijanić, M.*: Varaždin, Prosvjetno vijeće Općine Varaždin, Varaždin, 1957.
2. *Androić, M., Bayer, V., Pusić, E., Štampar, S.*: Varaždin u XVIII stoljeću i političko kameralni studij, Sveučilište u Zagrebu i Historijski arhiv u Varaždinu, Zagreb-Varaždin, 1972, str. 46.
3. *Horvat, R.*: Povijest grada Varaždina, rukopis u Gradskom muzeju Varaždin, str. 635.
4. *Grmek, M. D.*: Ramazzini Bernardino, Medicinska enciklopedija, Leksikografski zavod, Zagreb, 1963, sv. 8, str. 449.
5. *Štajduhar, J.*: Prikaz naočala na varaždinskoj cehovskoj škrinji iz XVIII stoljeća, Iz hrvatske medicinske prošlosti, Spomen knjiga ZLH, Zagreb, 1954., str. 202—204.
6. *Šakić, D.*: Naočari, Medicinska enciklopedija, Leksikografski zavod, Zagreb, 1963., sv. 7, str. 175.
7. *Lalague, J. B.*: Medicina ruralis illiti Vrachtva ladanyszka, Varaždin, 1776.
8. *Janković, J.*: Pabirci po povijesti županije varaždinske, Brzotisak Stj. pl. Platzer, Varaždin, 1898., str. 75.
9. *Janković, J.*: Pabirci po povijesti županije varaždinske, Brzotisak Stj. pl. Platzer, Varaždin, str. 61—62.
10. *Peroš, R.*: Keramika i ljekarničko posuđe u svijetu i kod nas, Farm. glas. br. 11, (1961) 410.

11. *Janković, J.*: Pabirci po povijesti županije varaždinske, Brzotisak Stj. pl. Platzer, Varaždin, 1898., str. 84.
12. *Filić, K.*: Postanak i razvitak varaždinskog šetališta, »Varaždinske vijesti«, br. 1205, 1968.
13. *Lentić-Kugli, I.*: Varaždin nakon požara 1776., Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1973., str. 7.
14. *Horvat, R.*: Povijest grada Varaždina, rukopis u Gradskom muzeju Varaždin, str. 552.
15. *Piasek, G.*: Prilog proučavanju razvoja zdravstvenog osiguranja u Varaždinu s posebnim osvrtom na prve godine rada Okružne blagajne, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, Varaždin, br. 5. (1975) 77.

ZAHVALA

Snimka detalja poklopca škrinje kovačkog ceha iz Varaždina načinjena je dozvolom direktorice Gradskog muzeja u Varaždinu prof. Jasne Tomičić na čemu joj se ovim putem najsrdačnije zahvaljujem.

Summary

HEALTH CARE FOR WORKERS AND DISABLED PERSONS IN VARAŽDIN IN THE PAST

Until the second half of 18th century there was no industry or manufacture in Varaždin so that physicians assumed no etiopathogenetic connection between harmful effects of work and working environment and human health. Only with the development of industry did some physicians start to think of such harmful effects and data on the activity of Varaždin physicians of that time show that some of them were enthusiastically concerned with the problem of the effect of work and working environment on human health. However, there was no organized activity such as the one performed today by occupational health. Some attempts are also known to have been made to provide medical care for disabled persons, that is, to make them capable of any work according to their residual working capacity.

A figure of a blacksmith wearing glasses at work found on the cover of the box of the blacksmiths' guild dating from the second half of 17th century or the first half of 18th century is particularly interesting in this respect. Some medical historians think that these were protective glasses.

Organized health care for the workers of Varaždin and its surrounding began with the institution of obligatory health insurance based on the law passed by the joint Hungarian and Croatian Diet in 1891. The practical application of this law dates from 28th January 1894 for the region of the former Varaždin Parish.

Service for Protection of Workers' Health, Medical Centre, Varaždin

Received for publication May 26, 1977